

**УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИВАТНИХ ОСІБ
У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

Розглянено особливості та значення, сучасний стан нормативно-правового регулювання забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України.

Ключові слова: нормативно-правові акти, систематизація, кодифікація.

Постановка проблеми. Проблеми захисту приватних осіб, які беруть участь у розслідуванні злочинів в Україні, посилюється у зв'язку з реструктуризацією злочинності. Аналіз сучасного законодавства, що регулює забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України свідчить, що у цій сфері існує значна кількість проблем, подолання яких потребує значних зусиль з боку органів державної влади. Насамперед – це недосконалість законодавства, яке регулює захист приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України. Оскільки, правовою основою захисту даних осіб та їх близьких родичів є Конституція України, Кримінальний та Кримінальний-процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та інші акти законодавства України, але багато положень цих та інших правових актів застаріли за своєю сутністю та не враховують особливостей сучасного етапу розвитку української державності та криміногенної ситуації в Україні. Крім того, сьогодні спостерігається наявність суперечностей між сучасною законодавчою базою системи захисту приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України та європейськими стандартами. Необхідно також відзначити, що потребують свого врахування в нормативно-правовому забезпеченні безпеки діяльності, щодо безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, зміни у суспільних відносинах характерних для сьогодення.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблема вдосконалення нормативно-правового регулювання забезпечення безпеки приватних осіб у кримінальному судочинстві актуальна. Проблемні питання, пов'язані з дослідженням нормативно-правового регулювання забезпечення безпеки приватних осіб кримінального судочинства

України, у своїх працях досліджували Н.П. Матюхіна, І.В. Пахар, М.В. Куркін, С.М. Стахівський, В.Ф. Опришко та інші. У процесуальній літературі чимало авторів вказували на необхідність розв'язання проблеми послідовного вдосконалення нормативно-правового закріплення процесуальної безпеки, заходів та методів щодо забезпечення безпеки приватних осіб кримінального судочинства України та щодо членів їх сім'ї чи близьких родичів.

Дослідження й аналіз положень цих праць дає підстави дійти висновку про неповне дослідження даної теми в законодавчому забезпеченні України. Серед іншого, такі питання стосуються вдосконалення законодавчого забезпечення та практичного застосування заходів забезпечення безпеки приватних осіб кримінального судочинства України, що є одними із ключових елементів механізму захисту особи у кримінальному процесі України.

Мета і завдання дослідження. Метою написання даної статті є розгляд значення та особливостей нормативно-правового забезпечення безпеки приватних осіб кримінального судочинства України, висвітлення пропозицій та шляхів удосконалення, а також проаналізувати їх ефективність втілення на практиці;

Виклад основного матеріалу. Загальна спрямованість діяльності із забезпечення безпеки діяльності приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України та її значущість зумовлюють її особливе місце у загальній системі захисту: з одного боку, як її окрема складова, а, з іншого, як одна із характеристик кожного компоненту цієї системи. При цьому безпека розглядається як стан, коли ризик шкоди особам або втрати (збитків) обмежений допустимим рівнем. Підкреслюється, що безпека приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України є одним із аспектів якості. Грuntuючись на цих положеннях, сутність діяльності із забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві Украї-

ни визначається як здійснення системи заходів, спрямованих на зниження рівня ризику до реально можливого рівня. Усі ці заходи будуть дієвими, якщо матимуть правову форму, тобто будуть визначеними в законах та підзаконних нормативно-правових актах. Забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України неможливе без законодавчої правової бази, нормативних актів, реалізації організаційно-профілактичних заходів і засобів, програм, планів, наказів та інших управлінських рішень [2, с. 119].

Складність соціально-правового статусу приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, невпинне загострення криміногенної обстановки в державі, оновлення й удосконалення заходів, способів і прийомів забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України зумовлює необхідність постійного перегляду та розвитку змісту нормативних приписів, покликаних забезпечити впорядкування відносин в досліджуваній сфері.

Важливим заходом удосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України є його систематизація. І.В. Пахар зауважує, що аналіз нормативно-правових актів, що впливають на умови безпеки життя приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, показує, що має місце певна роздробленість нормативної бази, необізнаність даних осіб щодо нормативних нововведень, видання взаємовиключних документів [6].

У період реформування системи правоохоронних органів актуальним постає питання систематизації нормативної бази, приведення її у відповідність сучасним умовам. Викликає стурбованість той факт, що на практиці ці нормативні документи працюють не в повному обсязі. В існуванні такого стану справ є декілька причин (зацікавленість керівників; необізнаність громадян у своїх правах і гарантіях; відсутність механізму захисту соціальних інтересів приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України тощо). Це тим більш уявляється необхідним у зв'язку з тим, що нормативно-правове забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, складається не лише із загальних нормативних актів, а й спеціальних, серед яких особливе місце займають відомчі нормативні акти: закони, накази, настанови, інструкції [8, с. 153].

Питома вага відомчих нормативних актів у загальному обсязі нормативно-правового забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, але не зовсім відповідає цивілізованам стандартам правового регулювання суспільних відносин. «Безперечно, – вказує В.Ф. Опришко, – в нормативному регулюванні суспільних відносин питома вага законів, як нормативно-правових актів вищої юридичної сили, має переважати. Це пояснюється як зростаючою соціальною роллю закону в суспільстві, так і високим ступенем їх стабільності. Крім того, «первинний» характер норм, які містяться в даному виді нормативних актів, визначає, що відповідно до законів має будуватись вся система законодавства країни. Однак, як показує практика, близько 30 тис. нормативно-правових актів, що становлять правову базу нашої держави, закони України та нормативні акти, які мають силу закону, становлять лише 4,6% нормативно-правових актів, а, відповідно, підзаконні (у тому числі й відомчі) нормативно-правові акти – 95,4% [9, с. 350].

Зрозуміло, що для полегшення в користуванні й ефективного застосування правових приписів, масив нормативно-правових актів, покликаний регулювати відносини у сфері забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, має бути певним чином структурованим і впорядкованим. Це завдання може бути виконаним лише за допомогою систематизації нормативно-правових актів.

О.О. Зайчук і Н.М. Оніщенко в своїх працях висвітлюють, що законодавство на сучасному етапі багато в чому не встигає за динамікою розвитку суспільних відносин, інколи вступає в протиріччя з раніш прийнятими правовими актами. У результаті цього воно містить акти і норми, що формально не діють, у ньому зустрічаються прогалини і не узгоджені положення. Деякі законодавчі акти мають повторення, містять не досить ясні формування, терміни. Тому всебічна систематизація законодавства є першочерговою практичною необхідністю як певний засіб упорядкування правих структур в умовах формування їх розвитку правої системи України [7].

Разом з тим, законодавство на сучасному етапі багато в чому не встигає за динамікою розвитку суспільних відносин, інколи вступає в протиріччя з раніш прийнятими правовими актами. У результаті цього воно містить акти і норми, що формально не діють, у ньому зустрічаються прогалини і не узгоджені положення. Деякі законодавчі акти мають повторення, містять не досить

ясні формування, терміни. Різноманіття нормативних актів, велика кількість юридичної інформації потребує визначеного порядку й організованості в системному розподілі правового матеріалу, зручності його використання на практиці. Тому, вирішення цієї складної проблеми, що порушує оптимальні умови правового регулювання, полягає в систематизації. Потреба в ній викликана тим, що завдяки процесу систематизації можна перебороти безладдя у величезній системі нормативно-правових актів, забезпечувати їх збалансованість, взаємозв'язок і компактність, позбутися протиріч у законодавстві. Така діяльність особливо нагальна в умовах формування демократичної соціально-правової держави. Усебічна систематизація законодавства є першочерговою практичною необхідністю як певний засіб упорядкування правових структур в умовах формування і розвитку правової системи України [6].

Отже, підвищення ефективності забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України прямо залежить від систематизації відповідного нормативно-правового матеріалу в струнку та взаємоузгоджену систему. Необхідність систематизації законодавства зумовлена потребою його вдосконалення, звільнення від застарілих актів і суперечливих норм та усунення правових прогалин. Водночас його впорядкування повинно сприяти найбільш ефективному застосуванню законодавчих актів, підвищенню рівня правового виховання, юридичної культури населення. Правотворчий процес, як основний засіб здійснення державної політики гармонізації соціальних взаємовідносин, покликаний задовольняти потреби суспільства у їх нормативно-правовому забезпеченні. Однак характер практичної реалізації створення адекватного правового поля породжує дві основні проблеми суто пізнавального характеру: поперше, систематизацію накопиченого нормативного матеріалу, обґрунтування фундаментальних принципів, на яких він базується; по-друге, відповідність утворених системно-структурних одиниць права динаміці суспільних взаємодій.

Сьогодні в Україні темпи створення нормативно-правових актів, покликаних регулювати відносини в сфері забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, ще не зовсім високі. І якщо зараз не зайнятися науковою розробкою проблем розробки та систематизації цих нормативних актів, у майбутньому виникнуть труднощі в її якісному проведенні, а відтак, у знаходженні та використанні потрібних норм права, хаос і плута-

нина в законодавчій сфері організованого суспільства. Також серйозною проблемою масиву відомчих нормативно-правових актів у даній сфері є їх численність, розрізненість і неузгодженість правових норм, які в них містяться. Існуючий стан системи нормативних актів, що регулюють безпеку приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, викликає труднощі як у пошуку необхідного нормативного матеріалу, так і в застосуванні нормативних приписів. На сьогодні досить гостро стоїть проблема систематизації відомчих актів нормативного характеру. Водночас, недоліки відомчої нормотворчості та його результатів – нормативно-правових актів, зокрема, відсутність науково обґрунтованої систематизаційної діяльності, негативно впливають на ефективність реалізації останніх. [5, с. 48].

Виходячи із зазначеного, для розв'язання проблеми нормативно-правового забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, потрібно здійснити кодифікацію нормативно-правового матеріалу в сфері забезпечення безпеки праці та приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України. Результатом такої кодифікаційної роботи мусить бути Положення про забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України. Цей нормативно-правовий акт повинен вирішувати усі важливі питання захисту й охорони прав приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України на життя, здоров'я, честь, гідність і недоторканність.

Висновки. Дослідження шляхів удосконалення нормативно-правового механізму забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, дозволяє зазначити, що доцільно організувати та здійснити глибокі наукові дослідження проблем законності під час забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, та підготовку науково обґрунтованих рекомендацій щодо попередження та викорінення негативних явищ у системі правоохоронних органів, скорегувати перспективні та поточні плани науково-дослідницьких робіт, передбачивши включення до них досліджень проблем забезпечення законності під час захисту приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України. Основні дослідження повинні передбачити глибоке та всебічне вивчення причин і умов, що призводять до порушень законності за основними напрямками приватних осіб, які беруть участь у кримінальному

судочинстві України і визначення ефективних заходів попередження їх негативного впливу та розробку єдиних об'єктивних критеріїв оцінки стану законності в діяльності органів, що забезпечують безпеку приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України.

Отже, для полегшення в користуванні та ефективного застосування правових приписів, масив нормативно-правових актів, покликаний регулювати відносини в сфері забезпечення безпеки приватних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, має бути певним чином структурованим і впорядкованим. Це завдання може бути вирішеним лише за допомогою систематизації нормативно-правових актів.

Список літератури

1. Бондаренко О. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства / О. Бондаренко, С. Сафонов // *Право України*. 2009. № 1. – С. 122 – 123.

2. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства: міжнародний та вітчизняний досвід: (аналітичний огляд) / [М. О. Свірін, Л. М. Шестопалова, А. І. Пясецький та ін.]; НДІ проблем боротьби зі злочинністю НАВСУ. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2006. – С. 119.

3. Зеленецький В.С. Куркін М.В. Поняття безпеки та її забезпечення учасниками криміна-

льного процесу. // *Університет внутрішніх справ*. Вісник. – Х., 1997р. С. 84–88.

4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – №11. – Ст. 51.

5. Погрілко В. Федоренко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права // *Вісник Академії правових наук України*. – 2008. – №1. – С.46-59.

6. Панасюк Т.І. Законодавство про захист свідків та потерпілих від організованих злочинних посягань (порівняльний аналіз) // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* – 2009. – № 15. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/15text>.

7. Програма правових ініціатив для країн Європи. Спільний проект по сприянню здійснення реформи кримінальної юстиції: – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.agentura.ru/dossier/usa/sistema/>.

8. Смірський В.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства // *Запорізький юридичний інститут*. Вісник. – Запоріжжя, 2000 р. №2. Ст.152-155.

9. Янин С.А. Правовые и организационно-тактические проблемы государственной защиты лиц, содействующих уголовному судопроизводству, на стадии предварительного расследования: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Янин Сергей Александрович. – Волгоград, 2007. – 189 с.

Стаття надійшла до редколегії 3 вересня 2012 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” членом редколегії М.К. Якимчуком

T.V. Kurovska

PERFECTION NORMATIVELY LEGAL ADJUSTING AND PRACTICES OF PROVIDING OF JUDICIAL SAFETY OF PRIVATE INDIVIDUALS IN CRIMINAL LEGAL PROCEEDING OF UKRAINE

Summary

Features and values, modern state of the normatively-legal adjusting of providing of safety of private persons that participate in the criminal rule-making of Ukraine, are considered in the article.

Keywords: normatively-legal acts, systematization, codification.

T.V. Kurovska

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ПРАКТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЧАСТНЫХ ЛИЦ В КРИМИНАЛЬНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ

Аннотация

Рассмотрены особенности и значения, современное состояние нормативно-правового регулирования обеспечения безопасности частных лиц, которые участвуют в криминальном судопроизводстве Украины.

Ключевые слова: нормативно-правовые акты, систематизация, кодификация.